

Monumentnummer*: 506221

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status **rijksmonument**
Inschrijving register* 21 april 2000
Kadaster deel/nr 82761/73

Woonplaats* **Zaandam** Gemeente* **Zaanstad** Provincie* **Noord-Holland**

Kadastrale gemeente* **Zaandam** Sectie* **A** Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel **1328**

Omschrijving**

Inleiding

OLIEMOLEN "De Bonte Hen" is een van de laatste representanten van een historische techniek, namelijk het persen van plantaardige olie uit oliehoudende zaden. Vanaf 1891 werd de oliemolen gebruikt als zogenaamde 'proefmolen'. Op de molen werd door verwerking van monsters bepaald hoeveel olie er gewonnen zou kunnen worden uit voor de stoomoliefabriek bestemde grondstoffen. De molen was een soort van bedrijfslaboratorium voor de stoomfabriek Het persen van plantaardige olie uit oliehoudende zaden (vb. lijnzaad) moet in het verleden al op veel plaatsen zijn toegepast. In ons land vond de oliewinning al heel spoedig plaats met behulp van door windkracht of waterkracht gedreven oliemolens. Met name in de Zaanstreek kwam deze tak van nijverheid na 1600 tot grote bloei. In de loop der tijd hebben hier zeker zo'n 200 molens 'olie geslagen'. Thans echter zijn er met inbegrip van "De Bonte Hen" nog slechts vier over. Het bijzondere van deze molens is dat het specifieke oliemolens zijn, zonder andere nevenfuncties zoals dat elders wel voorkwam. Het zijn daarnaast windmolens, in tegenstelling tot de door waterkracht gedreven oliemolens die op de hogere gronden vroeger nog wel eens voorkwamen meestal als deel van een dubbel complex (korenmolen plus oliemolen). Bovendien zijn deze vier resterende windoliemolens typisch Zaanse, wat zich manifesteert in de hoofdvorm (molen met aangebouwde grote schuur), het materiaalgebruik (geheel houtbouw op gemetselde penanten) en de kleurtoepassing (typische Zaanse kleuren). De oliemolen "De Bonte Hen" is een representatief voorbeeld van de ontwikkeling van de industrie in de Zaanstreek De Zaanstreek is te beschouwen als een van de historische industriegebieden van Europa. Het windmolentijdperk bloeide daar van circa 1600 tot 1900 en legde de basis voor deels nu nog bestaande industrieën. Er is een tijd geweest dat er in dit relatief kleine bedrijfsgebied zeker 600 industriemolens van allerlei soorten en types tegelijk aanwezig waren. De kern werd gevormd door dorpen en lintbebouwing langs de Zaanoevers. Daar werden ook reeksen molens aangetroffen, staande aan het water en soms maar met relatief korte onderlinge tussenafstanden. Een

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

kleine reeks van zulke op korte afstand van elkaar en buitendijks gelegen molens treft men nu nog slechts aan bij de Zaanse Schans. De molen "De Bonte Hen" vormt de laatste van deze rij en sluit zo een historisch beeld op passende wijze af. Dat beeld wordt ter plekke nog versterkt door het achterliggende open polderlandschap dat alleen hier nog direct aan de Zaan grenst. De bovenbouw dateert uit de jaren '70 deze van eeuw. Hierbij is gebruik gemaakt van onderdelen die afkomstig waren van de in 1964 afgebrante oliemolen "De Koperslager" die vlakbij "De Bonte Hen" stond. Onder andere zijn gebruikt de wiekenroeden, bovenas, het kruiwerk, oliepersen en veel ander ijzerwerk. De kap kruit derhalve op ijzeren rollen afkomstig uit de Koperslager. Het wiekenkruis bestaat uit twee ijzeren roeden met oudhollands wiekensysteem.

Omschrijving

Aan de oostelijke Zaanoever gelegen in kern zeventiende eeuwse opgetrokken als oliemolen ingerichte bovenkruier met stelling met een originele onderchtkant waarbinnen onder andere twee originele gemetselde oliekelders met houten pompen. De molen is voorzien van een eveneens in kern zeventiende eeuwse driebeukige schuur onder met rode pannen gedekte zadel- en lessenaarsdaken. De onderchtkant dateert uit circa 1693 en is gemaakt van grenen en heeft één bintlaag. In dit deel bevinden zich deuren (boven- en onderdeur) naar buiten en naar de schuur en schuiframen. De molen "De Bonte Hen" is gelegen op een buitendijks (in de Zaan) gelegen stuk land ten noorden van de Zaanse Schans en vormt de afsluiting van de aldaar staande rij molens. "De Bonte Hen" bevindt zich nog steeds op de oorspronkelijke locatie.

Waardstelling

De oliemolen "De Bonte Hen" is van algemeen belang wegens cultuur- en industrieelhistorische en situationele waarde als voorbeeld van een van de laatste overgebleven door wind aangedreven oliemolens gelegen aan de oevers van de Zaan. De molen heeft een belangrijke zeldzaamheidswaarde door de aanwezigheid van originele oliekelders.

Hoofdcategorie

Boerderijen, molens en bedrijven

Subcategorie

Industrie- en poldermolen

Functie

Oliemolen